

УДК 336.221.4

Юрій С.М.

Чернівецький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

У статті розглянуто податкову систему України. Увагу приділено її становленню та розвитку. Встановлено, що податкова система забезпечує фінансову базу держави та виступає головним знаряддям реалізації її економічної доктрини. Висвітлено сучасний стан податкової системи, виокремлено проблеми та напрями їх вирішення.

Ключові слова: податкова система, податки, становлення податкової системи, розвиток податкової системи

Yuriy S.M.

TAX SYSTEM OF UKRAINE: BECOMING AND DEVELOPMENT

The tax system of Ukraine is considered in the article. Paid attention to her becoming and development. The modern state of the tax system is reflected, problems and directions of their decision are distinguished. The home tax system has the organizational features. After her help the questions of forming of not only acuests of budget but also influence of the state decide on an economy, on all parties of public life, id est on basic macroeconomic processes and proportions. Together with that through taxation there is close connection between the state and legal and natural persons in relation to forming, distribution and use of acuests. The evolutional going is officially certain near development of the tax system of Ukraine envisages forming of effective legal base, creation of favourable terms for perfection of mechanism of shortchanging and tax, optimization of tax rates and system of privileges, and also realization of objective logic of evolution of taxation payment. Besides, vision of the general, appropriate through the prism of history becoming of the tax systems will give an opportunity correctly to count the consequences of the offered changes for an economy, social and political life, separate citizens and subjects of menage.

Keywords: tax system, taxes, becoming of the tax system, development of the tax system

Юрий С.М.

НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ : СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

В статье рассмотрена налоговая система Украины. Внимание уделено ее становлению и развитию. Установлено, что налоговая система обеспечивает финансовую базу государства и выступает главным орудием реализации ее экономической доктрины. Отражено современное состояние налоговой системы, выделены проблемы и направления их решения.

Ключевые слова: налоговая система, налоги, становления налоговой системы, развитие налоговой системы

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Податкова система України виявилася неадекватною щодо умов перехідної економіки, створила значні податкові навантаження на суб'єкти господарювання, призвела до невиправданого вилучення обігових коштів підприємств, виникнення додаткової потреби в кредитних ресурсах. Значними є деформації та нестабільність у ставках, визначенні бази й періодів оподаткування. Негативно вплинули на результати господарської діяльності підприємницьких структур значні нарахування на фонд оплати праці. Надмірна кількість податкових пільг зумовила необґрунтований перерозподіл валового внутрішнього продукту, створила неоднакові економічні умови для господарювання.

Усе це призвело до виникнення значного неофіційного сектору економіки, ухилень від оподаткування, створення податкової заборгованості.

Вітчизняна податкова система має свої організаційні особливості. За її допомогою вирішуються питання формування не лише доходів бюджету, а й впливу держави на економіку, на всі сторони суспільного життя, тобто на основні макроекономічні процеси та пропорції. Разом із тим через оподаткування відбувається тісний зв'язок між державою та юридичними і фізичними особами щодо формування, розподілу й використання доходів.

Офіційно визначений еволюційний підхід до розбудови податкової системи України передбачає формування ефективної правової бази, створення сприятливих умов для вдосконалення механізму обрахування і сплати податків, оптимізації податкових ставок і системи пільг, а також усвідомлення об'єктивної логіки еволюції оподаткування. До того ж, бачення загального, закономірного крізь призму історії становлення податкових систем дасть змогу правильно прорахувати наслідки пропонованих змін для економіки, суспільно-політичного життя, окремих громадян і суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми.

Практичні та теоретичні аспекти податкової системи висвітлено у працях провідних українських вчених В. Л. Андрущенка, О. Д. Василика, А. І. Крисоватого, І. О. Лютого, П. В. Мельника, А. М. Соколовської, В. М. Суторміної, В. М. Федосова та російських науковців І. М. Александрова, І. В. Горського, В. Г. Панскова, В. М. Пушкарьової, Д. Г. Черніка, Т. Ф. Юткіної, зокрема з'ясовано, за яких історичних умов виникають і набувають розвитку певні форми оподаткування, простежено розвиток фінансових інститутів, охарактеризовано наукові школи і погляди вчених-фінансистів на проблеми оподаткування, виявлено закономірності функціонування і тенденції розвитку податкових систем розвинутих країн. Цінність досліджень вищезазначених науковців є вагомою, однак, загалом податкова система України залишається недостатньо вивченою, що обумовлює вибір теми роботи.

Цілі статті. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні становлення та розвитку податкової системи України, виокремленні проблем та напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах ринкових відносин роль податків як активних фіскальних регуляторів економічного зростання й важелів управління суспільним розвитком дедалі істотно посилюється. Розбудова цивілізованого демократичного суспільного ладу потребує також створення адекватної йому податкової системи, спроможної через перерозподільний механізм забезпечити соціальну гармонію та фінансово-економічну рівновагу в країні. Сьогоднішній стан національної податкової системи є далеко не ідеальним, що засвідчує його невідповідність дійсним запитам та можливостям суспільства. Необхідність здійснення кардинальних реформ у податковій системі держави диктується нагальністю вимог виправлення кризової соціально-економічної ситуації.

З проголошенням незалежності, Україна прагнула створити власну податкову систему, становлення якої відбувалося в непростий час розбудови державності, за умов економічної нестабільності та гіперінфляції. Податкове законодавство формувалося на основі нормативної бази, успадкованої від адміністративно-командної системи, а засади національної податкової політики розроблялись під тиском не тільки об'єктивних економічних, а й політичних чинників без належного наукового обґрунтування та аналізу мікро- і макроекономічних наслідків запровадження різних податків та величини їх ставок.

При організації податкової системи України в її основу було покладено класичну схему оподаткування, характерну для економічно розвинутих країн. Власне створення вітчизняної податкової системи пов'язують з прийняттям Закону України «Про систему оподаткування» у 1991 році до проголошення Акту про незалежність України, в якому було визначено принципи побудови і призначення системи оподаткування, дано перелік податків, зборів, названо платників та об'єкти оподаткування. Звичайно, що перша спроба виявилась не досить вдалою, але даним кроком було закладено основи нової системи оподаткування, створено передумови для її наступного розвитку. У 1990 році разом з набуттям нашою державою незалежності, почали зароджуватись підприємництво, нові форми власності та різні форми організації виробництва. Тоді на базі регіональних відділів державних доходів у фінансових органах були створені податкові інспекції, які підпорядковувались Міністерству фінансів України. Цілеспрямоване формування власної податкової системи в Україні почалося з 1992 року. Умовно процес становлення податкової системи в Україні можна поділити на три етапи: I етап - 1991-1993 роки; II етап - 1994-1999 роки; III етап – 2000 р. - по сьогоднішній день.

На першому етапі не тільки з'явилися нові види податків: податок на дохід, податок на додану вартість, але й були сформовані три концепції перспективного розвитку податкової системи України:

- перша концепція - оподаткування обсягів реалізації, по яких за звітний період надійшла оплата за рахунок продавця, за системою диференційованих ставок, залежно від сфери і виду діяльності;

- друга концепція - це існування податку на прибуток за єдиною ставкою на рівні 30-35% з пільгами для інвестиційної діяльності; зменшення ставки по податку на додану вартість до 20%; чітке розмежування податків на загальнодержавні і місцеві; перехід в оподаткуванні фізичних осіб до сукупного річного доходу як об'єкта оподаткування. Основоположниками цієї концепції є Головна державна податкова інспекція, Міністерство фінансів та Міністерство економіки України.

- третя концепція - аналогічна з другою концепцією, але акцент поставлений на значні пріоритети для виробників продукції та товарів. Засновником цієї концепції став Український союз промисловців і підприємств.

До початку 1993 року податкова система розвивалася згідно з другою концепцією. У 1993 році були прийняті два закони - «Про податок на прибуток» та «Про оподаткування доходів підприємств і організацій», ставки за цими податками відповідали нормам першої концепції, що значно збільшило податковий тягар на виробника. Під час другого етапу формування податкової системи в Україні були сформовані чіткі податкові механізми, до існуючих податків доданий податок на промисел, остаточно узаконена система місцевих податків з прийняттям Декрету КМУ «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 року. Також були внесені зміни та доповнення до Закону України «Про систему оподаткування прибутку підприємств» та «Про податок на додану вартість».

Під час вже третього етапу формування податкової системи в Україні стало прийняття довгоочікуваного Податкового кодексу у грудні 2010 року, відповідно якого остання зазнала значних змін. Огляд економічного стану держави свідчить, що без реформування податкової системи змінити ситуацію на краще не можна.

Серед головних чинників, які зумовлюють розвиток податкової системи у будь-якій країні, є передусім такі:

- зміна форм власності, умов економічного розвитку та соціально-економічної організації суспільства, що створює об'єктивну основу для реформування податкової системи, визначає основні напрями та цілі податкової реформи, її глибину з

урахуванням досягнутого рівня соціально-економічного розвитку країни, формує можливість реалізації наявного потенціалу її продуктивних сил;

- закономірний суспільний розвиток, що проявляється в постійному намаганні суспільства оптимізувати податкову систему і неможливості досягнути цього оптимуму. З розвитком суспільства змінюються критерії оптимальності податкової системи, що зумовлює необхідність постійного її вдосконалення;

- зміна концепції оподаткування, яка, як правило, має відображати об'єктивну економіко-політичну ситуацію в країні, соціально-економічний стан її населення та зміну пріоритети держави. Податкова система формується під впливом цілого спектра політичних інтересів і поглядів різних структурованих груп населення, теоретичних шкіл і течій [2, с. 25].

Треба зауважити, що у ході реформування податкової системи України йдеться не лише про зниження рівня оподаткування. Нинішній рівень оподаткування в Україні має свої об'єктивні межі, зумовлені системою витрат бюджету. Суть питання в тому, що тепер бюджет є майже єдиним джерелом фінансування витрат на потреби соціального захисту населення та утримання соціально-культурної сфери. Ці витрати здійснюються нині за мінімальними нормативами щодо рівня соціальних благ і послуг, тому скорочення доходів бюджету може призвести до низки небажаних соціальних наслідків.

На будь-якому етапі розвитку держави є певна межа зниження витрат бюджету та рівня його дефіциту, перевищувати яку економічно недоцільно. Зниження рівня оподаткування, як підтвердив досвід проведення податкових реформ у розвинутих країнах, не супроводжується швидким зростанням податкових надходжень до бюджету через уповільнену реакцію економічних суб'єктів на зниження податків. Воно не впливає і на темпи економічного зростання. За оцінками різних економіко-математичних моделей, розрахованих для країн із розвинутою ринковою економікою, тривалість зовнішнього лагу - від моменту зміни податкової політики до зростання доходів бюджету - становить 2,5 - 3 роки. Зміни ж у темпах економічного зростання настають ще пізніше. Значне зниження податкового тягаря в перші роки супроводжується, як правило, зменшенням податкових надходжень до бюджету. І якщо не вдається суттєво скоротити обсяг видатків, то зростають показники бюджетного дефіциту. Як правило, скорочення видатків бюджету намагаються компенсувати за рахунок скорочення соціальних програм. В Україні, де соціальні витрати зачіпають інтереси майже кожного громадянина, більш-менш значне їх скорочення імовірно лише за створення умов для нормальної праці, її пристойної оплати й забезпечення таким чином незалежності більшості громадян від державної допомоги.

Удосконалення системи оподаткування має відбуватися шляхом поступового зниження податкового тягаря в процесі поетапної податкової реформи. Основними відправними елементами цієї реформи повинні бути:

- податкова система повинна мати інвестиційну й соціальну спрямованість;
- зміни в системі оподаткування мають здійснюватися одночасно з реформуванням системи оплати праці, пенсійного забезпечення, вдосконаленням соціальної сфери;

- розширення неподаткових форм і методів мобілізації доходів бюджету за рахунок оренди та продажу державного майна;

- основу податкової системи мають становити прямі податки, тобто податки, де об'єктом оподаткування є дохід фізичної особи, прибуток юридичної особи, земля, майно та капітал;

- непрямі податки повинні використовуватися лише у формі акцизів для обмеження споживання деяких видів товарів, можливостей виробника-монополіста в

одержанні необґрунтовано високих доходів, а також для оподаткування предметів розкоші, захисту власного виробника;

- потрібно збільшити перелік податків за забруднення навколишнього середовища, наприклад, засмічення місць суспільного призначення;

- застосування при оподаткуванні обґрунтованої різності ставок податків залежно від видів діяльності й розміру одержуваного прибутку або доходу;

- умови оподаткування мають бути прості й зрозумілі платникові, податок має стягуватися у зручний для платника час і прийнятним методом;

- чітке розмежування податків, що зараховуються до державного і місцевих бюджетів, розширення прав органів самоврядування у сфері оподаткування [4, с. 83].

Висновки. Податкова система України не повною мірою відповідає вимогам ринкової економіки та суспільних взаємовідносин і вимагає кардинальної заміни окремих елементів податкових механізмів. Для цього не обов'язково повністю замінювати чинні елементи податкової системи, оскільки це може призвести до хаосу, знищення звичних для платників податків механізмів. Тому для розвитку податкової системи доцільно ставити головні цілі, а саме послабити податкове навантаження на платників податків за рахунок зниження ставок окремих податків; здійснити податки нейтральними по відношенню до всіх категорій платників податків шляхом скасування цілої низки пільг та винятків в оподаткуванні, а також спростити адміністрування всіх податків.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukurier.gov.ua/index.php?artic>.
2. Безкревна А. В. Перспективи розвитку податкової системи: зарубіжний досвід / А. В. Безкревна // Формування ринкових відносин в Україні – (80)2010. - №1 – С. 21-27.
3. Офіційний портал Комітету ВРУ з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua>.
4. Свердан М. М. Тенденції розвитку сучасних податкових систем – можливості вибору для України / М. М. Свердан // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій – 2012. - №2 – С. 78-88.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / [авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.]. / Нац. ін-т стратегіч. дослідж.; Ін-т екон. прогнозування НАН України; М-во економіки та з питань європ. інтегр. України.- К.: ЮЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
6. Шаповал М. В. Нові методичні підходи до обґрунтування розвитку системи оподаткування / М. В. Шаповал // Україна: аспекти праці – 2010. - №4 - С. 3-5.
7. Угровецький О.П. Податкова система України: характерні особливості / О.П. Угровецький // Наше право. – 2012. - №1 – С. 34-35.
8. Ясеновська Т. Б. Історія становлення оподаткування в Україні: ретроспективна періодизація та національні досягнення / Т.Б. Ясеновська // Фінансова система України. Збір. наук. праць. – Острог: Вид-во нац. ун-ту "Острозька академія", 2011. - В 15. - С. 117-124.